

УДК 811.161.26371.32

Радченко А. Ф.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті визначено й обґрунтовано провідні принципи формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі навчання української мови. Запропоновано визначення лінгвістичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов як ґрунтовне володіння мовною теорією української та іноземних мов, уміння застосовувати ці знання в будь-якій життєвій ситуації, здатність до компаративного аналізу мовних одиниць, володіння фоновими знаннями. Акцентовано, що лінгвістична компетентність є провідним складником комунікативної компетентності студентів. З'ясовано, що сучасні педагогічні принципи зумовлюють вимоги до всіх компонентів освітнього процесу – логіки, цілей і завдань, формування змісту, вибору форм і методів, стимулювання, планування й аналізу досягнутих результатів. Як нормативна для педагогічної практики категорія принцип характеризується всезагальністю, обов'язковістю для будь-якого етапу, для будь-якої навчальної чи виховної ситуації, тоді як інші нормативні категорії (правила, поради, рекомендації, вимоги) не мають такого обов'язкового характеру. Проаналізовано принципи науковості, занурення у філологічний дискурс, індивідуалізації, свідомості, інтегративності, креативності, індивідуалізації, диференціації та ін.

Ключові слова: загальнодидактичні принципи навчання української мови, лінгводидактичні принципи формування лінгвістичної компетентності, майбутні вчителі іноземних мов.

Докорінні соціально-економічні перетворення, стрімкий поступ інформаційних технологій викликали потребу в трансформації системи освіти як закономірного еволюційного процесу, пов'язаного з необхідністю зміни освітньої стратегії, сформованої в умовах постіндустріального суспільства. На часі пошук продуктивних освітніх моделей, які ґрунтувалися б не лише на опануванні студентами певною системою знань, формуванні в них стійких умінь і навичок, а й сприяли б розвитку їхньої професійної компетентності. Важливим складником професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов є лінгвістична компетентність, що передбачає володіння системою відомостей про мову за її рівнями, знання основних понять лінгвістики мовлення – типи, стилі, жанри мовлення тощо. Як свідчить аналіз спеціальної літератури, поняття “лінгвістична компетентність” ще не отримало однозначного тлумачення, деякі дослідники ототожнюють його з іншим поняттям “мовна компетентність”. Не вдаючись до дискусій, тлумачимо лінгвістичну компетентність майбутніх учителів іноземних мов як ґрунтовне володіння мовною теорією української та іноземних мов, уміння застосовувати здобуті знання в будь-якій життєвій ситуації, здатність до компаративного аналізу мовних одиниць, володіння

соціокультурними відомостями, що сприяють успішній комунікації. Лінгвістичну компетентність вважаємо стрижневим складником комунікативної компетентності студентів.

Провідними концептуальними засадами, що визначають зміст, організаційні форми, методи, прийомий засоби освітнього процесу відповідно до його мети та закономірностей, є принципи. Сучасні педагогічні принципи зумовлюють вимоги до всіх компонентів освітнього процесу – логіки, цілей і завдань, формування змісту, вибору форм і методів, стимулювання, планування й аналізу досягнутих результатів. Як нормативна для педагогічної практики категорія принцип характеризується всезагальністю, обов'язковістю для будь-якого етапу, для будь-якої навчальної чи виховної ситуації, тоді як інші нормативні категорії (правила, поради, рекомендації, вимоги) не мають такого обов'язкового характеру.

Мета статті – визначити й обґрунтувати провідні принципи формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі навчання української мови

Обґрунтування і класифікація принципів навчання та виховання висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних філософів (В. Андрушенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін), психологів (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, М. Жинкін та ін.), педагогів (А.Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, В. Галузинський, М. Євтух, І. Підласий, О. Савченко та ін.), лінгводидактів (З. Бакум, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, Т. Котик, Л. Мамчур, В. Мельничайко, С. Омельчук, М. Пентилюк, К. Плиско, Т. Симоненко, І. Хом'як, С. Чавдаров та ін.).

Логіка нашого дослідження потребувала осмислення принципів навчання у вишах здійснено в працях вітчизняних і зарубіжних філософів (В. Андрушенко, В. Огнев'юк, С. Подмазін та ін.), педагогів (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, Ф. Буслаєв, В. Галузинський, М. Євтух, І. Зязюн, Я. Коменський, В. Кремень, В. Кузьменко, І. Лернер, І. Підласий, О. Семенов, М. Скаткін, І. Срезневський, К. Ушинський та ін.), психологів (Л. Виготський, П. Гальперін, М. Жинкін, І. Зимня та ін.), лінгводидактів (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, В. Масальський, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Плиско, Т. Симоненко, С. Чавдаров та ін.). Загалом дидактами запропоновано понад 30 класифікацій принципів навчання, що певною мірою ускладнює чітку реалізацію їх у змісті освіти. Дослідниками визначено, зокрема, такі принципи: спрямованості процесу навчання у вищому навчальному закладі на всебічний, гармонійний розвиток особистості студента; єдності навчання, освіти й виховання; поєднання індивідуального й колективного; єдності конкретного й абстрактного; науковості; систематичності; зв'язку теорії з практикою; міцності знань; доступності (А. Алексюк); єдності дослідницької і навчальної діяльності; забезпечення творчої активності й самостійності

студентів у навчальному процесі; єдності теоретичної і практичної підготовки; глибокого знання внутрішнього світу студентів; урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів (Ю. Бабанський); зорієнтованості вищої школи на розвиток особистості майбутнього спеціаліста; забезпечення неперервності освіти; забезпечення навчального процесу традиційними й електронними засобами навчання; відповідності змісту вищої освіти сучасним та прогнозованим тенденціям розвитку науки і виробництва; відповідності результатів підготовки спеціалістів вимогам конкретної сфери професійної діяльності, забезпечення їхньої конкурентоспроможності (В. Безрукова); позитивної мотивації; гуманізації та гуманітаризації; народності й етнопедагогіки; культуровідповідності (В. Докучаєва).

На думку В. Бондаря, дидактичні принципи виконують регулятивну функцію як способи побудови, організації й аналізу навчального процесу та способи регуляції діяльності учнів у процесі засвоєння ними знань, формування вмінь і навичок [1, с. 143].

Лінгводидактичні принципи – це правила, що визначають шляхи розвитку й алгоритми вдосконалення мовленнєвої діяльності студентів. На думку методистів О. Біляєва, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Копусь, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Хорошковської, В. Федоренка та ін., за допомогою лінгводидактичних принципів можна реалізувати конкретні завдання в контексті навчання фонетики, орфоєпії, лексикології, фразеології, словотвору, морфології, синтаксису, зв'язного мовлення, всіх видів мовленнєвої діяльності. Лінгводидактичні принципи навчання уможливають оволодіння всіма розділами мови, взаємодіючи з дидактичними принципами.

Погоджуємося з науковою позицією О. Копусь: теоретичне розуміння сутності поняття “принципу” полягає у визнанні за ним ролі методологічного орієнтира, який у дослідницькій діяльності студентів виконує гносеологічну функцію й виступає результатом пошукової діяльності, а в прикладній – перетворювальну, є вихідним пунктом діяльності для побудови процесу навчання та методичної системи і водночас вираженням педагогічної концепції, у межах якої відбувається конструювання освітнього процесу [3, с. 166].

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять принципи науковості, занурення у філологічний дискурс, індивідуалізації, свідомості, інтегративності, креативності, індивідуалізації, диференціації тощо.

Нам імponує думка авторів “Практикуму з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі”, що університетське навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства потребує від студента сформованості вмінь працювати з інформацією: шукати й отримувати її для вирішення пізнавальних проблем, критично оцінювати, переробляти,

використовувати, створювати. Науково обґрунтоване розкриття суті лінгвістичних відомостей сприяє розвитку й удосконаленню в студентів практичних умінь і навичок, розширенню наукового світогляду, навичок пошукового характеру, ознайомленню з новими підходами до вивчення лінгвістичних явищ. Реалізація принципу науковості у вищих закладах освіти передбачає своєчасне ознайомлення студентів з новітніми науковими концепціями, гіпотезами, теоріями, студіями. Важливо познайомити студентів з різними поглядами на розуміння того чи того поняття, терміна, розкрити причинно-наслідкові зв'язки між лінгвістичними явищами й концепціями з тим, щоб усвідомити їх сутність [6]. Ознайомлюючи студентів з новим поняттям, доцільно запропонувати історичний коментар, щоб показати генезу лінгвістичної проблеми, що сприяє формуванню в майбутніх учителів іноземних мов уявлень про науку як динамічну систему й мову як метасистему.

Принцип науковості передбачає, що наукові відомості, запропоновані студентам, мають бути підтвердженими, належним чином обґрунтованими, що досягається за рахунок уведення історичних довідок, етимологічних коментарів, теоретичних положень та висновків різних дослідників (іноді альтернативних), вивчення монографічної літератури, матеріалів новітніх наукових конференцій.

Принцип занурення у філологічний дискурс ґрунтується на переважному використанні філологічно зорієнтованих текстів, зокрема текстів художньої літератури, словникових статей, лінгвістичних мініатюр, науково-популярних філологічних текстів тощо, вимагає від майбутніх учителів іноземних мов активної мовленнєвої діяльності у філологічно зорієнтованих комунікативних ситуаціях, спрямованих на подальшу професійну діяльність.

Принцип індивідуалізації визначає розвиток здібностей особистості до самопізнання, саморегуляції, самоконтролю, самоорганізації, урахування запитів та інтересів кожного студента в змістовному і технологічному забезпеченні освітнього процесу.

Принцип свідомості базується на розумінні студентами необхідності пізнання невідомого, цілеспрямованої діяльності в процесі здобування й засвоєння нових знань, усвідомлення спільного й відмінного в українській та іноземних мовах, з'ясування самотності кожної з мов.

Принцип інтегративності зумовлює інтеграцію отриманої навчальної інформації на заняттях з української мови та інших дисциплін, використання міждисциплінарних зв'язків задля цілісного засвоєння лінгвістичних відомостей майбутніми вчителями іноземних мов.

Сутність *принципу креативності* полягає в забезпеченні результативної творчої діяльності майбутніх учителів іноземних мов шляхом заохочення їх до мовотворчості через залучення до різних видів робіт з дидактичним мовним матеріалом на заняттях та в процесі

самостійної роботи, зокрема під час написання творчих робіт, насамперед, есе, лінгвістичних повідомлень, лінгвістичних мініатюр, наукових й науково-популярних статей.

Принцип індивідуалізації забезпечує для кожного студента комфортні умови для навчання з урахуванням його когнітивних запитів, особистісних рис і рівня навчальних досягнень і передбачає таку організацію освітнього процесу, за якого у виборі методів, прийомів, засобів та сучасних технологій навчання враховуються індивідуальні особливості студентів, рівень опанування кожним із них лінгвістичної теорії та вмінь застосовувати теоретичні знання. Практика засвідчує, що методично доцільна реалізація принципу індивідуалізації дозволяє змінити ставлення студента від пасивного споживання знань до активного їх здобування з урахуванням індивідуальних здібностей та можливостей.

Принцип диференціації дослідники (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, О. Любашенко, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.) розглядають як спосіб організації освітнього процесу, у якому враховуються здібності і нахили конкретних студентів для педагогічно доцільного дозування навчального матеріалу, вибору оптимальних методів і форм їхньої навчальної діяльності.

Одним із провідних принципів методики навчання української мови у вищих закладах освіти є *принцип комунікативного спрямування*, адже шлях до практичної мети навчання лежить через практичне використання мови та завдань, що мають відтворювати явища суспільного життя, наближатися до природного професійного мовлення, а викладач і студент мають стати мовленнєвими партнерами (комунікаторами).

Соціокультурний принцип сприяє всебічній реалізації міждисциплінарних зв'язків української мови з іноземними мовами, українською і світовою літературою, історією мистецтвом. Використання в освітньому процесі соціокультурного принципу дозволяє ознайомити студентів з етнокультурознавчим компонентом, які відображають світогляд, звичаї, традиції, культуру українського народу та народів-носіїв іноземних мов, до викладання яких готуються студенти.

Принцип самостійності передбачає здатність самостійно, осмислено й цілеспрямовано накопичувати професійно значущі знання під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, а також підготовку майбутнього вчителя іноземних мов до подальшого неперервного самостійного вдосконалення вже здобутих знань і постійного накопичення нових відомостей із обраної галузі, що є значущими для підтримання власного професіоналізму упродовж життя.

Принцип професійної мобільності передбачає формування в студента здатності своєчасно інтенсивно опановувати інформацію про традиційні та інноваційні освітні технологічні процеси, лінгвістичні трансформації, новітні дидактичні засоби тощо.

Принцип варіативності змісту навчання та науково-методичного супроводу, що зумовлює вибір варіанта змістового компонента навчальних дисциплін з урахуванням конкретних умов перебігу освітнього процесу, засобів отримання інформації, а відтак і варіантів стратегій опанування пропонованого змісту; забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, вільне просування особистості в освітньому просторі з урахуванням персональних запитів майбутніх учителів іноземних мов та соціально-економічних умов функціонування освіти.

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять принципи навчання мови, виокремлені К. Плиско:

- пізнавально-практична спрямованість навчання мови;
- комунікативна й функціонально-стилістична спрямованість навчання мови;
- вивчення мови в структурній цілісності, з обов'язковим пізнанням її рівнів;
- вивчення мовних явищ у єдності форми й змісту/(структури), семантика й функціонування;
- вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих і міжпредметних зв'язках;
- активізація взаємовпливу навчання мови й розвитку мислення та мовлення;
- використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови й, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення [5].

Принцип як елемент теорії керування процесом навчання мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін у сучасній українській лінгводидактиці розглядають як теоретичне положення, що виконує нормативну, концептуальну чи регулятивну функції побудови методичної системи, відображає закономірності освітнього процесу, оптимальні умови його організації та світоглядні орієнтири, урахування яких є обов'язковою умовою для досягнення позитивних результатів.

Отже, система загальнодидактичних, лінгводидактичних принципів навчання за наявності належної лінгводидактичної інтерпретації є дієвим засобом визначення напрямів і шляхів конструювання змісту й процесу вивчення мовознавчих, оптимізації науково-дослідної роботи, формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Використана література:

1. *Бондар В. І.* Дидактика: підруч. для студентів вищих пед. навч. закладів / Володимир Іванович Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
2. *Караман С. О.* Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника / С. О. Караман // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2010. – Випуск 50. – С. 87-98.
3. *Копусь О. А.* Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі: [монографія] / Ольга Антонівна Копусь. – Одеса, 2012. – 429 с.

4. Котик Т. Перспективи розвитку системи принципів навчання в українській лінгводидактиці / Тетяна Миколаївна Котик // Вісник Львівського університету. – Серія філологія. – Випуск 50. – С. 105-111.
5. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови: Теоретичний аспект / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1995. – 240 с.
6. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посіб. / О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум, О. В. Караман, О. А. Копусь; за ред. О. М. Горошкіної, С. О. Карамана. – К. : “АКМЕ ГРУП”, 2015. – 250 с.
7. Сергеев П. С. Принципы обучения / П. С. Сергеев. – [3-е изд.]. – Тула : Автограф, 2000. – 220 с.
8. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: [монографія] / Тетяна Володимирівна Симоненко. – Черкаси : БРАМА, 2006. – 328 с.

References:

1. Bondar V. I. Dydaktyka : pidruch. dlia studentiv vyshchych ped. navch. zakladiv / Volodymyr Ivanovych Bondar. – K. : Lybid, 2005. – 264 s.
2. Karaman S. O. Uprovadzhennia pedahohichnykh innovatsii u teoriuu i praktyku profesiinoi pidhotovky vchytelia-slovesnyka / S. O. Karaman // Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. – Lviv, 2010. – Vypusk 50. – S. 87-98.
3. Kopus O. A. Teoretychni zasady formuvannia fakhovoi lnhvodydaktychnoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv-filolohiv u vyshchomu navchalnomu zakladi : [monohrafiia] / Olha Antonivna Kopus. – Odesa, 2012. – 429 s.
4. Kotyk T. Perspektyvy rozvytku systemy pryntsyviv navchannia v ukrainskii lnhvodydaktytsi / Tetiana Mykolaivna Kotyk // Visnyk Lvivskoho universytetu. – Serii filolohiia. – Vypusk 50. – S. 105-111.
5. Plysko K. M. Pryntsyvy, metody i formy navchannia ukrainskoi movy: Teoretychnyi aspekt / K. M. Plysko. – X. : Osnova, 1995. – 240 s.
6. Praktykum z metodyky navchannia movoznavchych dystsyplin u vyshchii shkoli : navch. posib. / O. M. Horoshkina, S. O. Karaman, Z. P. Bakum, O. V. Karaman, O. A. Kopus; za red. O. M. Horoshkinoi, S. O. Karamana. – K. : “AKME HRUP”, 2015. – 250 s.
7. Sergeev P. S. Printsipy obucheniya / P. S. Sergeev. – [3-e izd.]. – Tula : Avtograf, 2000. – 220 s.
8. Symonenko T. V. Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi movnokomunikativnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv : [monohrafiia] / Tetiana Volodymyrivna Symonenko. – Cherkasy : BRAMA, 2006. – 328 s.

РАДЧЕНКО А. Ф. Принципы формирования лингвистической компетентности будущих учителей иностранных языков в процессе изучения украинского языка.

В статье определены и обоснованы основные принципы формирования лингвистической компетентности будущих учителей иностранных языков как глубокое овладение языковой теорией украинского и иностранных языков, умение использовать эти знания в любой жизненной ситуации, способность к компаративному анализу языковых единиц, овладение фоновыми знаниями. Акцентировано, что лингвистическая компетентность является ведущим элементом коммуникативной компетентности студентов. Определено, что современные педагогические принципы обуславливают требования ко всем компонентам образовательного процесса – логики, целей и задач, формирования содержания, выбора форм и методов, стимулирования, планирования и анализа достигнутых результатов. Как нормативная для педагогической практики категория принцип характеризуется всеобщностью, обязательностью для любого этапа, любой учебной или воспитательной ситуации, тогда как другие нормативные категории (правила, рекомендации, требования) не имеют такого обязательного характера. Проанализированы принципы научности, погружения в филологический дискурс, индивидуализации, сознательности, интегративности, креативности, индивидуализации, дифференциации и др.

Ключевые слова: *общедидактические принципы обучения украинскому языку, лингводидактические принципы формирования лингвистической компетентности, будущие учителя иностранных языков.*

RADCHENKO A. F. Principles of forming of linguistic competence of future teachers of foreign languages in the process of study of Ukrainian language.

In the article the key principles for forming linguistic competence of future foreign language teachers in the process of the Ukrainian language acquisition are stipulated and substantiated. The term "linguistic competence of future foreign language teachers" is defined as profound proficiency in the language theory of both the Ukrainian language and foreign ones, the skill of application of the aforesaid knowledge in everyday communication, the ability to accomplish comparative analysis of linguistic and its background expertise proficiency. It is emphasized that linguistic competence is considered a key component of students' communicative competence. It is established that modern pedagogical principles specify the requirements for every component of the educational process, notably logic, aims and purposes, content development, forms and methods selection, promotion, planning and analysis of the outcomes achieved. Being normative in educational practice the notion "principle" as a category is valued in terms of universality and consistency for any stage, instructional or educational situation where also other normative categories (rules, tips, guidelines and requirements) are not compulsory. The scientific principle as well as individualization, integrative, creativity, autonomy and differentiation ones, the principle of immersion in linguistic discourse and the principle of conscious acquisition of knowledge are analyzed.

Keywords: *didactic principles of teaching Ukrainian, linguistic didactic principles for forming linguistic competence, future foreign language teachers.*

УДК 377.35

Садовий М. І., Трифонова О. М.

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена проблемі розвитку технологічної та природничої освіти в умовах сталого розвитку, де в основу навчання покладено людський фактор, як основна цінність суспільства. Дослідження проблеми сталого розвитку особливо набуло активізації у 80-х роках минулого століття. Тоді ж виникли поняття про зрівноважений, збалансований, екологічний розвиток. На основі аналізу спеціальної літератури створено засади сталого розвитку та технологія їх застосування до навчального процесу з природничих та технологічних дисциплін. Окреслені основні завдання навчання технологічної, природничої галузей та технологій у навчальних закладах освіти згідно концепції сталого розвитку. Виділені у статті поняття сталого розвитку в освіті, засади сталого розвитку в природничих та технологічних галузях, схема трансформації нового компонента щодо сталого розвитку до навчальних планів, основні завдання навчання технологічної, природничої освіти та технологій у навчальних закладах освіти згідно концепції сталого розвитку, принципи консервативізму та концепція випереджаючої освіти для сталого розвитку є порівняно новими поняттями у дидактиці технологій та фізики, їх розкриття є певним внеском у розвиток методичної думки.